

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.4.47>

**ADMINISTRACYJNOPRAWNE ZABEZPIECZENIE OCHRONY GRUNTÓW ROLNYCH
W UKRAINIE, W POLSCE I BUŁGARII:
ANALIZA PORÓWNAWCZO-PRAWNA**

Yurii Shpak

aspirant

*Narodowego Uniwersytetu Zasobów Biologicznych i Zarządzania Przyrodą Ukrainy
(Kijów, Ukraina)*

ORCID ID: 0000-0002-2203-8451

yuriyshpak@yahoo.com

Adnotacja. W artykule przeprowadzono porównawczą analizę prawną administracyjnoprawnego zabezpieczenia ochrony gruntów rolnych w Ukrainie, w Polsce i Bułgarii. Ogólnie rzecz biorąc, ustawodawstwo ogólnoeuropejskie ma dość fundamentalny i powierzchowny charakter. Udowodniono, że normatywny system ochrony gruntów przeznaczenia wszystkich trzech państw jest klasyczny i składa się z dwóch poziomów podstawowego prawa gruntowego (Kodeksu) i specjalnego prawa ochrony gruntów. Podkreślono, że w Bułgarii obowiązuje liberalny reżim gospodarczy dla cudzoziemców państw członkowskich UE. W przeciwieństwie do Ukrainy i Polski, w których obywatele i krajowe osoby prawne mają ustawowo ustalone preferencje wobec wszelkich zagranicznych podmiotów własności ziemi.

Słowa kluczowe: zanieczyszczenie, prawo, zapobieganie, ziemia, kontrola, ograniczenia, reżim.

**ADMINISTRATIVE AND LEGAL PROTECTION OF AGRICULTURAL LANDS
IN UKRAINE, POLAND AND BULGARIA:
A COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS**

Yurii Shpak

Postgraduate Student

*National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine
(Kyiv, Ukraine)*

ORCID ID: 0000-0002-2203-8451

yuriyshpak@yahoo.com

Abstract. In the article, a comparative and legal analysis of the administrative and legal protection of agricultural lands in Ukraine, Poland and Bulgaria is carried out. It is summarized that the common European legislation is quite basic and superficial in nature. It has been proven that the regulatory system of land protection of all three states is classical and consists of two levels of the basic land law (code) and a special land protection law. It is emphasized that Bulgaria has a liberal economic regime for foreign citizens of EU member states. Unlike Ukraine and Poland, in which citizens and national legal entities have legally established preferences over any foreign subjects of land ownership.

Key words: control, land, law, pollution, prevention, regime, restrictions.

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УКРАЇНІ, ПОЛЬЩІ ТА БОЛГАРІЇ:
ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ**

Юрій Шпак

аспірант

*Національного університету біоресурсів і природокористування України
(Київ, Україна)*

ORCID ID: 0000-0002-2203-8451

yuriyshpak@yahoo.com

Анотація. В статті здійснено порівняльно-правовий аналіз адміністративно-правового забезпечення охорони земель сільськогосподарського призначення в Україні, Польщі та Болгарії. Узагальнено, що загальноєвропейське законодавство носить досить засадничий та поверхневий характер. Доведено, що нормативна система охорони земель призначення усіх трьох держав є класичною та складається із двох рівнів базового земельного закону (кодексу) та спеціального закону охорони земель. Підкреслено що, в Болгарії діє ліберальний режим господарського призначення для іноземних громадян держав учасниць ЄС. На відміну від України та Польщі в яких

громадян та національні юридичні особи мають законодавчо встановлені переваги перед будь-якими іноземними суб'єктами землеволодіння.

Ключові слова: забруднення, закон, запобігання, земля, контроль, обмеження, режим.

Вступ. Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених Конституцією України (ВВРУ, 1996). Однак в цьому аспекті норми Основного Закону України не є унікальними. Адже, практично у всьому світі сільськогосподарські угіддя є одним із основних компонентів навколишнього природного середовища. Через їх особливу виробничу, інвестиційну та екологічну важливість вони потребують ефективного та сталого правового захисту. Відповідні правові рішення мають бути комплексними та системними, щоб бути ефективними (Nowak, 2015).

В умовах євроінтеграційних прагнень Українського народу виникає нагальна необхідність критично поглянути на діюче українське законодавство в сфері адміністративно-правове забезпечення охорони земель сільськогосподарського призначення та порівняти його з аналогічними нормами права деяких держав-учасниць Європейського Союзу, які відносно недавно в нього вступили. В цьому аспекті автор запропонував науковій спільноті для порівняння законодавства республіки Польщі та Болгарії.

Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі теорії адміністративного права, теорії земельного права та чинного національного законодавства України, Польщі та Болгарії здійснити порівняльно-правовий аналіз адміністративно-правового забезпечення охорони земель сільськогосподарського призначення в Україні, Польщі та Болгарії.

Основна частина. До проблеми адміністративно-правового забезпечення охорони земель сільськогосподарського призначення в Україні звертали свою увагу вчені-правники. Серед них найбільш вагомий внесок зробили О. Артеменко, Бебик, А. Брунь, О. Вівчаренко, В. М. Гаврилюк, В. Галунько, Н. Грабовець, С. Губарев, Ю. Губенко, М. Дейнега, Р. Ємець, О. Гафурова, В. Єрмоленко, Т. Зінчук, М. Золотарьова, Ю. Краснова, І. Ковальчук, Т. Кондратюк, О. Кулинич, В. Курило, К. Кучерук, В. Курило, А. Мартин, Л. Мілько, А. Мірошниченко, М. Ліхтер, Н. Новак, О. Правоторова, О. Снідевич, С. Слюсаренко, Стеценко, О. Стець, О. Піддубний, К. Тоцька, А. Третяк, О. Уразовська, В. Уркевич, С. Хом'яченко, О. Яра, А. Nowak, та ін. Проте безпосередньо зазначені вчені аналізованою нами проблематикою не займалися, а зосереджували свої зусилля на більш загальних спеціальних чи суміжних викликах.

Результати та обговорення. Ґрунти є зовнішньою оболонкою літосфери. Кількох сантиметровий шар ґрунту утворюється близько 1000 років. І його можна дуже швидко знищити. Основними руйнівними факторами є ерозія, руйнування внаслідок діяльності людини та опустелювання. Перші спроби правової охорони ґрунтів зробила Рада Європи, прийнявши в 1972 р. резолюцію № 19 Комітету міністрів. У 1981р. продовольча і сільськогосподарська організація ООН прийняла міжнародний нормативно-правовий акт м'якої дії. У Європейському Союзі ускладнилося законодавство про захист ґрунтів. Шоста Програма дій з навколишнього середовища (2001–2010рр.) вимагала розробки семи тематичних стратегій, включаючи охорону ґрунтів. Захист ґрунтів був новим для екологічної політики. Стратегію захисту ґрунту було оголошено 22 вересня 2006 р. Його мета – охорона та раціональне використання ґрунту. Вміщена в документі оцінка ситуації визначає стан ґрунтів як серйозну проблему для всіх країн ЄС. Заходи державного захисту здійснюються на різних рівнях і з використанням різноманітних засобів. Загальними вимогами є необхідність оцінки інвестицій у ґрунт, що вимагається декількома актами ЄС, включаючи Директиву Ради 96/61/ЕС про комплексне запобігання та контроль забруднення. Для гірських регіонів прийнято Протокол про охорону ґрунтів до Альпійської конвенції [Tegez, 2014]. Такими є основні загальноєвропейські підходи до забезпечення охорони земель сільськогосподарського призначення.

Отже, загальноєвропейське законодавство щодо адміністративно-правове забезпечення охорони земель сільськогосподарського призначення носить засадничий та поверхневий характер обмежуючись питаннями запобігання та контролю за забрудненням, оцінки інвестицій в землі сільськогосподарського призначення.

В Україні у профільному Земельному кодексі Глава 26 повністю присвячена завданням, змісту і порядку охорони земель. В ньому під охороною земель розуміється система правових, організаційних, економічних та інших заходів, спрямованих на раціональне використання земель, запобігання необґрунтованому вилученню земель сільськогосподарського і лісогосподарського призначення, захист від шкідливого антропогенного впливу, відтворення і підвищення родючості ґрунтів, підвищення продуктивності земель лісогосподарського призначення, забезпечення особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення. Завданнями охорони земель є визначено забезпечення збереження та відтворення земельних ресурсів, екологічної цінності природних і набутих якостей земель (ВВРУ, 2002).

В інших наших наукових працях ми довели, що адміністративно-правове забезпечення охорони земель сільськогосподарського призначення в Україні - це гарантії, які мають надавати справедливо та ефективно суб'єкти публічної адміністрації та адміністративний суд власникам земель сільськогосподарського призначення (орендарям), державі, територіальним громадам на основі реалізації норм адміністративного права та адміністративного процесу щодо недопущення присікання посягань та відновлення порушеного

права земельної власності, дотримання екологічних норм та правил землекористування, а також загального публічного інтересу держави та суспільства (Шпак, 2020).

Спеціальний Закон України від 19 червня 2003 р. № 962-IV «Про охорону земель», визначає, що охорона земель – це система правових, організаційних, економічних, технологічних та інших заходів, спрямованих на раціональне використання земель, запобігання необґрунтованому вилученню земель сільськогосподарського призначення для несільськогосподарських потреб, захист від шкідливого антропогенного впливу, відтворення і підвищення родючості ґрунтів, підвищення продуктивності земель лісового фонду, забезпечення особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення (ВВРУ, 2003).

Отже, в Україні адміністративно-правове забезпечення охорони земель сільськогосподарського призначення здійснюється на основі профільного Земельного кодексу України та Закону України Про охорону земель, зміст норм яких в основному збігається, однак, і що є природним, у спеціальному Законі вони більш деталізовані.

Польські вчені підкреслюють, що сільськогосподарські угіддя є одним із найважливіших і, що особливо важливо, невідновлюваних ресурсів природного середовища. У польському законодавстві вирішальну охоронну роль відіграє спеціальний закон Про охорону сільськогосподарських і лісових земель від 3 лютого 1995 р. Проте, правові рішення, які формують польську систему захисту сільськогосподарських земель, виходять за рамки названого закону. Так як охоронні норми також можна знайти в законодавстві, що стосується захисту навколишнього середовища та природи, а також у спеціалізованих галузевих законах, що стосуються функціонування гірничодобувної промисловості та проведення стратегічних державних інвестицій. Польські вчені у цій сфері піднімають проблему правил вилучення земель сільськогосподарського призначення з виробництва (Nowak, 2015).

Аналізований спеціальний закон від 3 лютого 1995 р. встановлює засади охорони сільськогосподарських і лісових земель, а також рекультивациі та підвищення цінності землекористування. Згідно з ним охорона земель сільськогосподарського призначення полягає в: обмеженні її використання в несільськогосподарських або нелісових цілях; запобігання процесам деградації та спустошення сільськогосподарських угідь та шкоди сільськогосподарському виробництву внаслідок несільськогосподарської діяльності та переміщення земельних масивів; меліорація та освоєння земель сільськогосподарського призначення; збереження торфовищ і ставків як природних водойм; граничні зміни природної форми земної поверхні. Вилучення землі з виробництва означає початок використання землі, крім сільськогосподарського чи лісогосподарського. При цьому законодавчо прописано, що має здійснюватися щорічна плата за користування земельною ділянкою, вилученою з виробництва для несільськогосподарських або нелісових цілей, у розмірі 10% суми належності, що сплачується: у разі постійного вилучення – протягом 10 років; а у разі безстрокового вилучення – на період такого вилучення, але не більше ніж на 20 років з моменту вилучення цих земель з сільськогосподарського виробництва (Lex, 2023).

Провідною проблемою в аналізованій сфері є питання визначення правил вилучення земель сільськогосподарського призначення з виробництва. Ці рішення мають забезпечити збереження сільськогосподарського використання на землі найкращої якості – з урахуванням потреб будівництва та інших галузей економіки. Захист якості, з іншого боку, зосереджений на збереженні та відновленні належної виробничої цінності сільськогосподарських угідь. Ключове значення в цьому контексті мають нормативно-правові акти, пов'язані з процесами рекультивациі. У роботі також представлено зв'язок між охороною сільськогосподарських угідь та іншими протекційними сферами, такими як спеціальні форми охорони природи чи нормативні акти, пов'язані з охороною лісових земель. Окрема тема розгляду була також присвячена охороні ґрунтів у праві Співтовариства (Nowak, 2015).

Що стосується ЄС то були намагання більш детально врегулювати питання правової охорони земель сільськогосподарського призначення. Європейська Комісія ставила задачу розробила відповідну Стратегію в якій поставила чотири цілі: найважливішою є з яких було ухвалення рамкової директиви щодо сталого використання та захисту ґрунтів, крім того, пов'язування охорони ґрунтів з іншими політиками, заповнення прогалів у знаннях про ґрунти та підвищення значення охорони ґрунтів у суспільстві. Разом із Стратегією було оголошено законодавчу пропозицію щодо рамкової директиви. Проект мав бути основою для захисту ґрунту та збереження його функцій за допомогою таких заходів, як виробництво біомаси, перетворення поживних речовин і води. Заходи мали мати передусім профілактичний характер. Широки обговорення та внесення змін до проекту директиви не призвели до її ухвалення. Проект звинуватили у створенні значного адміністративного тягаря та недотриманні принципів пропорційності та субсидіарності. У Раді Європи не було досягнуто консенсусу щодо ухвалення аналізованої Директиви. У результаті 21 травня 2014 р. проект був відкликаний як застарілий додаток. В цілому польські вчені призводять до висновку, що немає жодних шансів гармонізувати законодавство про захист ґрунтів у Європейському Союзі в найближчі роки (Lex, 2023). Відповідно, земельне охоронне законодавство країн-учасниць базується е на спеціальних, а на загальних нормах Європейського Союзу.

Польські вчені в цілому доводять, що створення ефективних правових рішень щодо публічного адміністрування охорони земель сільськогосподарського призначення є необхідною умовою для забезпечення безпеки ґрунтів. Щоб бути ефективним в цій сфері норми адміністративного та земельного права, вони мають носити системний характер. Охорона земель сільськогосподарського призначення є надзвичайно

складною та багатогранною сферою. Поточні правові рішення забезпечують задовільний рівень пропонуваного захисту. Адже, слід пам'ятати, що через значне значення земель сільськогосподарського призначення в екологічному, виробничому та інвестиційному контексті, необхідно докладати зусиль для створення максимально ефективних нормативно-правових актів, що охороняють цей компонент природного середовища (Nowak, 2015).

На відміну від України та Польщі в Болгарії діє більш ліберальне законодавство щодо охорони земель сільськогосподарського призначення. Це питання врегульоване перш ст. 22 конституції республіки Болгарія. В ній вписано, що іноземці та іноземні юридичні особи можуть набувати права власності на землю на умовах, що впливають із вступу Республіки Болгарія до Європейського Союзу, або на підставі міжнародного договору, ратифікованого, оприлюдненого та набраного чинності для Республіки Болгарії, як і в порядку спадкування за законом. Іноземна держава або міжурядова організація може придбати право власності на землю, будівлі та обмежені речові права на нерухоме майно в країні на підставі міжнародного договору або акту Ради міністрів. Крім того, іноземна держава не може отримати право власності на нерухоме майно в країні в порядку спадкування. Відповідно до закону «Про власність та користування землями сільськогосподарського призначення», комерційні компанії, партнерами або акціонерами яких прямо чи опосередковано є компанії, зареєстровані в юрисдикціях із пільговим режимом оподаткування, не можуть набувати та мати у власності землю сільськогосподарського призначення (Pariteni, 2021).

В Болгарії діє спеціальний закон про збереження сільськогосподарських земель, який регулює охорону земель від пошкодження, відновлення та поліпшення родючості земель сільськогосподарського призначення та визначає умови і порядок зміни їх цільового призначення. В ньому підкреслюється, що землі сільськогосподарського призначення є національним багатством і використовуються лише для сільськогосподарських потреб. Землі сільськогосподарського призначення призначені для виробництва рослинної продукції та випасання худоби у спосіб, який не завдає шкоди родючості та здоров'ю ґрунту. Зміна цільового призначення земель сільськогосподарського призначення допускається лише у виняткових випадках у разі доведеної необхідності та на умовах і в порядку, визначених виключно законом. Забудова на землях сільськогосподарського призначення без зміни цільового призначення може здійснюватися для теплиці та для лінійних об'єктів, а для об'єктів, функції яких пов'язані із сільськогосподарським призначенням земель, – на умовах і в порядку, визначених наказом Міністра сільського господарства та Міністра регіонального розвитку та благоустрою. Охорона від пошкодження, відновлення та підвищення родючості сільськогосподарських угідь також є поширюється на землі сільськогосподарського призначення, що входять до будівельних меж населених пунктів, а також на лісові території, які використовуються для виробництва продукції рослинництва та випасання худоби (Lex, 2023).

Крім того аналізований закон у розділі другому «Охорона сільськогосподарських земель від пошкодження» визначає, що власники і користувачі земель сільськогосподарського призначення зобов'язані охороняти їх від ерозії, забруднення, засолення, підкислення, заболочування та інших пошкоджень, підтримувати і примножувати їх продуктивні якості. При цьому Мінагрополітики Болгарії надає власникам та користувачам земель сільськогосподарського призначення офіційну інформацію про: продуктивні, технологічні, екологічні та економічні якості земель сільськогосподарського призначення, у тому числі їх базисні ціни, а також потенційні ризики погіршення цих якостей внаслідок ерозії, забруднення, засолення, підкислення та заболочування; захист ґрунтового покриву та його властивих і екологічних функцій від пошкодження; обов'язкові обмеження використання земель сільськогосподарського призначення; пестициди, добрива, промислові чи побутові відходи, біологічно активні та інші речовини, зареєстровані та дозволені до застосування, та санітарні норми їх використання, а також заборонені до застосування речовини; якість поливної води, санітарні норми та гранично допустимі технологічні норми їх використання, а також вод, заборонених до поливу сільськогосподарських угідь; протиерозійні сівозміни для ерозійно-небезпечних територій; відповідні системи та прийоми обробітку ґрунту. Мінагрополітики Болгарії веде інформаційну систему ґрунтових ресурсів сільськогосподарського призначення – спеціальний реєстр земель сільськогосподарського призначення (МРРБ, 2023).

Отже, в Болгарії згідно з Конституцією громадяни країн-учасниць ЄС можуть мати в обігу землі сільськогосподарського призначення поряд з громадянами Болгарії. Також в цілому ліберальні норми встановлені щодо володіння землею іноземними юридичними особами країн-учасниць ЄС. Нормативна система охорони земель призначення класична та складається із двох рівнів базового земельного закону та спеціального закону охорони земель.

Висновки: Доведено, що загальноєвропейське публічне адміністрування охорони земель сільськогосподарського призначення є поверхневим та засадничим. Воно обмежується питаннями запобігання забруднення ґрунтів та фінансовими чинниками інвестицій в земельні ресурси. В Україні Болгарії та Польщі затверджено двох рівнева система правового регулювання охорони земель, що складається із профільного земельного закону (кодексу) та спеціального охоронного закону землі. Польські вчені доводять, що створення ефективних правових рішень щодо публічного адміністрування охорони земель сільськогосподарського призначення є необхідною умовою для забезпечення безпеки ґрунтів. В Болгарії, на відміну Польщі та України діє ліберальний правовий режим обігу сільськогосподарського призначення для громадян країн-учасниць ЄС.

Список використаних джерел:

1. Закон за опазване на земеделските земи. *Lex*. 2023. URL: <https://lex.bg/laws/ldoc/2133870081>
2. Закон за опазване на земеделските земи. Правилник за прилагане на Закона за опазване на земеделските земи. *MPPB*. 2023. URL: <https://www.mrrb.bg/bg/zakon-za-opazvane-na-zemedelskite-zemi-pravilnik-za-prilagane-na-zakona-za-opazvane-na-zemedelskite-zemi/>
3. Земельний кодекс України. ВВРУ. 2002. № 34. ст. 27.
4. Как чужденци могат да придобиват земя у нас. *Pariteni*. 2021. URL: <https://www.pariteni.bg/novini/imoti/kak-chuzhdenci-mogat-da-privdobivat-zemia-u-nas-240483>
5. Конституція України. ВВРУ. 1996. № 30. ст. 141.
6. Про охорону земель. Закон України 19 червня 2003 р. № 962-IV. ВВРУ. 2003. № 39. ст. 349.
7. Шпак Ю.С. Адміністративно-правовий статус суб'єктів публічної адміністрації, які здійснюють охорону земель сільськогосподарського призначення в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права: збірник наукових праць*. 2020. Випуск 4. Т. 2. С. 52–60.
8. Nowak A. System ochrony gruntów rolnych w prawie polskim. *DEPOTUW*. 2015. URL: <https://depotuw.ceon.pl/handle/item/1233>
9. Prawodawstwo dotyczące ochrony gleb. URL: <https://www.teraz-srodowisko.pl/aktualnosci/Prawodawstwo-dotyczace-ochrony-gleb-35.html>
10. Przepisy ogólne – Ochrona gruntów rolnych i leśnych. *Lex*. 2023. URL: [https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/ochrona-gruntow-rolnych-i-lesnych-16796586/roz-1?unitId=art\(1\)](https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/ochrona-gruntow-rolnych-i-lesnych-16796586/roz-1?unitId=art(1))

References:

1. Zakon za opazvane na zemedelskite zemi. [Law for the Protection of Agricultural Lands]. *Lex*. 2023. URL: <https://lex.bg/laws/ldoc/2133870081> [In Bulgarian]
2. Zakon za opazvane na zemedelskite zemi. Pravilnik za prilagane na Zakona za opazvane na zemedelskite zemi. [Law for the Protection of Agricultural Lands. Regulations for the implementation of the Law on the Protection of Agricultural Lands]. *Ministry of Regional Development and Public Works*. 2023. URL: <https://www.mrrb.bg/bg/zakon-za-opazvane-na-zemedelskite-zemi-pravilnik-za-prilagane-na-zakona-za-opazvane-na-zemedelskite-zemi/>. [In Bulgarian]
3. Zemelniy kodeks Ukrayini. [Land Code of Ukraine] *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2002. # 34. ст. 27. [In Ukrainian]
4. Kak chuzhdentsi mogat da pridobivat zemya u nas. [How foreigners can acquire land in our country] *Pariteni*. 2021. URL: <https://www.pariteni.bg/novini/imoti/kak-chuzhdentsi-mogat-da-privdobivat-zemia-u-nas-240483>. [In Bulgarian]
5. Konstitutsiya Ukrayini. [Constitution of Ukraine]. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 1996. # 30. ст. 141. [In Ukrainian]
6. Pro ohoronu zemel. [About land protection]. Закон України 19 червня 2003 р. № 962-IV. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2003. # 39. ст. 349. [In Ukrainian]
7. Shpak Y. Administrativno-pravoviy status sub'ektiv publichnoyi administratsiyi, yaki zdiysnyuyut ohoronu zemel silskogospodarskogo pryznachennya v Ukrayini. [Administrative and legal status of subjects of public administration that protect agricultural lands in Ukraine]. *Scientific Bulletin of Public and Private Law: Collection of Scientific Works*. 2020. Issue 4. Volume 2. С. 52–60. [In Ukrainian]
8. Nowak A. System ochrony gruntów rolnych w prawie polskim. [Agricultural land protection system in Polish Law]. *DEPOTUW*. 2015. URL: <https://depotuw.ceon.pl/handle/item/1233> [In Polish]
9. Prawodawstwo dotyczące ochrony gleb. [Soil protection legislation]. *Teraz*. 2014. URL: <https://www.teraz-srodowisko.pl/aktualnosci/Prawodawstwo-dotyczace-ochrony-gleb-35.html> [In Polish]
10. Przepisy ogólne – Ochrona gruntów rolnych i leśnych. [General provisions - Protection of agricultural and forest land]. *Lex*. 2023. URL: [https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/ochrona-gruntow-rolnych-i-lesnych-16796586/roz-1?unitId=art\(1\)](https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/ochrona-gruntow-rolnych-i-lesnych-16796586/roz-1?unitId=art(1)) [In Polish].